

Slovenski animirani film 2011–2020: Dela za novo dekado

MATIJA ŠTURM

Skoraj neomejene možnosti avtorskega izraza v zgodbi in likovni podobi, pomemben delež usmerjenosti v otroško in družinsko publiko, univerzalna razumljivost, ki ni nujno pogojena s filmskim dialogom in sinhronizacijo, ter številne druge ustvarjalne in izvedbene specifikke postavljajo industrijo animiranega filma med področja filmske ustvarjalnosti z največjim dosegom in gospodarskim učinkom, hkrati pa promovirajo umetniško in ustvarjalno svobodo ter avtentičnost.

V perspektivi današnjega časa, zaznamovani s pospešenim trendom popolne digitalizacije, spreminjajočimi se trgi in distribucijskimi ter produkcijskimi modeli, ne nazadnje pa tudi s povečanimi potrebami po animiranih vsebinah zaradi razvoja tehnologij ter novih navad gledalcev, se nahajajo tudi potenciali za nadaljnjo rast industrije animiranega filma. Vse navedeno predstavlja poseben izziv, hkrati pa še pomembneje narekuje pot razvoja in specifično priložnost za tako imenovane evropske države z nizkimi produkcijskimi kapacitetami, med katere sodi tudi Slovenija.

Nekatere značilnosti, ki so v pretekli dekadi zaznamovale domači sektor animiranega filma, in nastavke nadaljnje razvoja, ki ustvarjanje animiranih filmov postavijo v širše, panožno organizirano razumevanje, predstavljamo v nadaljevanju. V trajnostno in spodbudno naravnanih okoljih so profesionalno in poslovno okolje ter povezanost s komplementarnimi filmskimi strokovnimi področji, urejeni zakonski in sistemski okvirji, sodobna tehnologija, pritek novih talentov, skrb za ustvarjalni napredek ustvarjalcev in kontinuum producentov ključnega pomena za uspešno delovanje panoge.

Sektor animiranega filma v Sloveniji je v loku izteka-jočega se desetletja ostal produkcijsko razdrobljen, relativno majhen, vendar hkrati tudi uspešen in mednarodno

prodoren. Pretekla dekada nas je obogatila z nekaterimi novimi ustvarjalkami in ustvarjalci, ki so predstavili svoje profesionalne animirane prvence, spet drugi, že etablirani ustvarjalci, so doživeli mednarodno in domačo potrditev ter se predstavili publikam po vsem svetu.

Glavne značilnosti obravnavanega obdobja v slovenskem animiranem filmu so usmerjenost v ustvarjanje kratkih avtorskih animiranih filmov v različnih animacijskih tehnikah. Ustvarjalci v večini delujejo znotraj lastnih produkcijskih studiev, z majhnimi ekipami. Projekti so najpogosteje realizirani v okvirih sredstev, ki so na meji izvedbenega minimuma, ustvarjalni in delovni procesi pa običajno dolgotrajni in zahtevni. Dostopa do sredstev za promocijo in distribucijo končanih filmov ni, ker je formalno vsa domača animirana produkcija obravnavana v pojmovanju kratke forme, ki tovrstnih podpor ni deležna. Filme doma običajno predvajajo na nacionalni televiziji, v mreži neodvisnih kinematografov (najpogosteje in najbolj sistematično v Kinodvoru) in preko internetnih platform ter beležijo dobro gledanost. Nekateri filmi dosegajo uspešne distribucijske rezultate tudi v tujini.

Nekateri slovenski ustvarjalci in ustvarjalke, filmski režiserji in režiserke, so se v zadnjem desetletju s svojimi kratkimi filmi močno mednarodno uveljavili. Med takšne prav gotovo sodita Špela Čadež in Dušan Kastelic.

Kastelic je po uspešnici **Čikorja an' kafe** (2008) svoj avtorski opus nadaljeval s kratkim animiranim filmom **Celica** (2017), prejemnikom številnih nagrad na mednarodnih filmskih festivalih, med drugim glavne nagrade festivala ECU - European Independent Film Festival za najboljši evropski neodvisni film za leto 2018, in se z nagrado za najboljši animirani film festivala Cinequest Film & Creativity Festival

kvalificiral tudi za nagrado oskar. Film je z minimalno ekipo avtor izdelal v računalniški 3D tehniki, v večini s pomočjo odprtokodnih programov. Leta 2019 je Dušan Kastelic prejel nagrado Prešernovega sklada za film *Celica*.

Špela Čadež se je med najvidnejše neodvisne ustvarjalke in ustvarjalce avtorskega animiranega filma v svetovnem merilu najprej zapisala s kratkim animiranim filmom **Boles** (2013), ki mu je sledil kratki animirani film **Nočna ptica** (2016). Medtem ko je *Boles* ustvarjen v tehniki lutkovne stop animacije, je *Nočna ptica* animirana na multiplan animacijski mizi, ki jo je Čadež rešila pred romanjem na odlagališče odpadkov, ko so se na nacionalni televiziji odločili, da preuredijo prostore starega »trik studia« na Kolodvorski. Čadeževa je z navedenima filmoma prejela nagrade na najeminentnejših filmskih festivalih na svetu: z *Bolesom* veliko nagrado festivalov Monstra, Dresden Festival, DOK Leipzig, Hiroshima; ter se uvrstila v ožji izbor filmov za prestižno evropsko nagrado Cartoon d'Or, z *Nočno ptico* pa veliko nagrado na Holland Animation Film Festivalu, glavno nagrado Animafesta v Zagrebu ter uvrstitve na festivale Sundance, Clermont-Ferrand, Ottawa, Hiroshima, DOK Leipzig ... Špela Čadež je postala prva in do zdaj tudi edina oseba iz Slovenije, ki je bila sprejeta (2019) med redne člane ameriške filmske akademije.

Majhne produkcijske hiše financirajo realizacijo kratkih animiranih projektov predvsem prek javnih virov, v mednarodne koprodukcije pa vstopajo v manjšem obsegu. Domači viri financiranja so omejeni, predstavljata jih Slovenski filmski center ter od leta 2011 tudi nacionalna televizija RTV Slovenija z razpisom za koproduciranje filmskih projektov neodvisnih producentov. Obe instituciji v sofinanciranje redno, letno, uvrščata animirane projekte, pregled in primerjava obeh virov v obdobju 2011–2019 pa razkriva, da je bilo v povprečju vsako leto podprtih 6 kratkih animiranih projektov pri vsaki od institucij, skupaj torej okoli 12 projektov letno. V navedenem obdobju (2011–2019) je bilo tako na razpisih teh dveh ključnih virov podprtih preko 100 kratkih animiranih filmov, pri čemer so v okoli štirideset odstotkih kratki animirani filmi pravzaprav epizode animiranih televizijskih serij, zapakirane v samostojne enote v obliki kratkih filmov.

V evropskem in globalnem prostoru se potrjuje spoznanje o animiranem filmu kot tistem področju filmske umetnosti, ki ustvarja najvišje donose, bistveno večje od investicij, oziroma multiplikativno vrača vanj vložene (javne ali zasebne) investicije. Še posebej se to izkazuje na področju animiranih serij, ki predstavljajo največji delež evropskih

televizijskih vsebin v mednarodni distribuciji in prinašajo tudi najvišjo dodano vrednost; ti deleži so pri evropskih celovečernih animiranih filmih trenutno še nekoliko nižji, vendar so že vzpostavljeni instrumenti za spodbujanje uspešnosti tudi tega formata.

V zadnjem desetletju je bilo ustvarjenih nekaj novih domačih animiranih serij, med njimi **Princ Ki-Ki-Do** avtorja Grege Mastnaka (Zavod Ozor), mini serija **Muri** Jerneja Žmitka in Borisa Dolenca (Invida), **Koyaa** Kolje Saksida (ZVVIKS), mini serija **Potovanje na ladji Beagle** Jerneja Lundra (Invida), **Tako zraste** Mihe Kalana in Jerneja Žmitka (Invida) ...

Ker nihče od domačih sofinancerjev filmskih projektov ne predvideva neposredne podpore televizijskim serijam, so domači ustvarjalci in producenti onemogočeni pri črpanju sredstev programa MEDIA za televizijsko predvajanje in s tem večjega interesa mednarodnih koproducentov pri produkciji animiranih televizijskih serij. To bistveno ovira nadaljnji razvoj sektorja, in sicer prehod iz usmerjenosti v kratko formo v televizijske in dolgometražne, celovečerne forme. Razvoj in produkcija animiranih serij, kot ju poznamo v Sloveniji, preko posameznih epizod kot samostojnih kratkih filmov, sta draga, počasna, premalo učinkovita in nepredvidljiva: produkcija serije kratkih epizod v 13 delih lahko pod takšnimi pogoji traja tudi 10 ali več let.

Kljub vsem naštetim oviram je tudi na področju mednarodnega sodelovanja prišlo do nekaterih premikov, ki obetajo več vpetosti domačih ustvarjalcev in producentov v mednarodne mreže koprodukcij in podpornih sistemov financiranja. Nekateri izmed producentov, predvsem Invida in ZVVIKS, so pri posameznih epizodah serij vstopali v koprodukcije (Češka, Hrvaška, Poljska), kar jim je omogočilo lažji prehod in umestitev na tuje trge in nekoliko višje predračune filmov. Zavod ZVVIKS je s kratkim filmom **(Ne)zaželene reči: Včerašnji časopis** (Leon Vidmar) kot delom dolgometražnega omnibusa vstopil v koprodukcijo s Slovaško, Češko in Francijo ter prejel nagrado Eurimages, kjer namerava kandidirati tudi za sredstva za mednarodne koprodukcije. Z izjemno uveljavljenimi koproducenti (Nemčija, Francija, Hrvaška) se redno povezuje tudi Zavod Finta, neodvisna produkcijska hiša Špele Čadež. V preteklih letih so sprejeli naročilo vodilnega ponudnika videa na zahtevo, ameriškega Netflix, za izdelavo kratkega animiranega videofilma **Orange Is the New Black: Unraveled** (2017), ki so ga v kratkem času in z angažmajem domače ustvarjalne in izvedbene ekipe naročniku tudi uspešno dostavili.

Potovanje na ladji Beagle: Pasavec (2014)

Stagnacija razvoja sektorja z obsojenostjo na formalno ustvarjanje kratkih formatov in kroničnim pomanjkanjem sredstev za podporo finančno veliko zahtevnejšim celovečercem omejuje karierni razvoj nosilnih ustvarjalskih funkcij: profesionalni razvoj režiserjev, pa tudi scenaristov in drugih avtorjev animiranih projektov, običajno poteka v liniji od kratke forme do televizijskih formatov (serija, TV-special) in celovečercem. Omejuje se splošni razvoj kapacitet sektorja, distribucijski potencial zaradi omejenosti na kratki format, trajno delovanje producentov oziroma produkcijskih studiev, motivacija za pritek novih ustvarjalcev in izvajalcev, če naštejemo samo nekatere posledice.

Skrb za nadaljnji razvoj in možnosti za ustvarjanje je pomembna ob navedbi, da je kljub oviram na področje animacije v preteklem desetletju vstopilo nemalo novih ustvarjalcev in ustvarjalk, na različnih avtorskih ali izvajalskih pozicijah: od Leona Vidmarja (**Slovo** [2016], **Orange Is the New Black: Unraveled** [2017]), (**Ne)zaželene reči: Včerajšnji časopis** [v

predprodukciji], Zarje Menart (**Potovanje na ladji Beagle** [2013, 2017], **Podlasica** [2017], **Nočna ptica** [2016], **Orange Is the New Black: Unraveled** [2017], **Tako zraste** [2019, 2020], **Triptičice** [v razvoju]), Timona Ledra (**Cipercoper** [2014], **Princ Ki-Ki-Do** [2014], **Martin Krpan** [2017], **Podlasica** [2017], **Tako zraste** [2019, 2020]), Jerneja Žmitka (**Muri** [2013, 2017, 2018], **Tako zraste** [2019, 2020]) in kratki animirani filmi **Cipercoper** [2014], **Wanted** [2012]), Leje Vučko (**Legenda o Zlatorogu** [v postprodukciji], **Princ Ki-Ki-Do** [2018]), **Orange Is the New Black: Unraveled** [2017]), Urške Djukić (**Dober tek, življenje!** [2016]), Anke Kočevar (**Gospod Filodendron in jablana** [2017], **Princ Ki-Ki-Do** [2014-2018]), Milanke Fabjančič (**Liliana** [2019]), Katarine Nikolov (**Peter Peter** [2015], **Kralj Matjaž** [2018]) in Nika Gruma (**Mala šola uresničarje** [2016]) do drugih, ki so imeli priložnost ustvarjati v primernem produkcijskem okolju neodvisnih producentov.

V sklopu podpornih in panožnih dejavnosti je bilo konec leta 2011 ustanovljeno stanovsko Društvo slovenskega

animiranega filma, ki izvaja aktivnosti za promocijo, informiranje, zagovorništvo, domače in mednarodno povezovanje in lobiranje na področju animiranega filma, podeljuje društvene nagrade, organizira dogodke, distribuira filme, v zadnjih letih pa nastopa tudi kot nosilec dveh evropskih projektov. Ena bistvenih funkcij društva je prenos informacij med članstvom in sodelovanje s sorodnimi društvi doma (Zveza društev slovenskih filmskih ustvarjalcev) in v tujini (Central and Eastern European Animation), z namenom spodbujanja in izboljševanja pogojev za animirani film.

Okrepilo se je poučevanje animacije na visokošolskih zavodih, posledično pa tudi dotok novih obrazov in študentskih animiranih filmov. Nekateri od ustvarjalcev in producentov so aktivno vpeti v visokošolske programe, jih sooblikujejo in na njih predavajo. Društvo DSAF pa je od leta 2019 začelo s podeljevanjem nagrad za študentske projekte v razvoju in zaključene študentske filme ter ga v letu 2020 nadgradilo s projektom »Inkubator«, ki okoli petim izbranim študentskim projektom nudi mentorsko podporo na različnih strokovnih področjih (scenarij, animacija, likovna zasnova, zvok in glasba, montaža ...).

Mednarodni festival animiranega filma Animateka kot najstarejši in največji domači festival animacije je dobil družbo v StopTrikui, Enimation in drugih festivalih, ki prikazujejo animirane filme. Društvo DSAF je v letih 2014 in 2018 organiziralo dve Reviji slovenskega animiranega filma, kjer je predstavilo širok nabor domače produkcije v zadnjem obdobju. V sklopu festivala Animateka izvajajo profesionalni program AnimatekaPro, ki prinaša strokovne vsebine z mednarodnimi gosti, dejavno pa se festival povezuje tudi z aktivnostmi CEE Animation in s tem še bogati nabor vsebin in gostov, ki jih predstavi v Ljubljani. Animateka oziroma Društvo 2 koluta deluje tudi kot distributer in vsako leto poskrbi za dostop do nekaj izbranih animiranih celovečercer za domačo publiko.

Izjemno se je povečala aktivnost izvajalcev programov kulturne in filmske vzgoje, s poudarkom na animiranem filmu: izvedene so bile številne delavnice animiranega filma, pretežno za otroke, na nekaterih so bili izdelani tudi celotni filmi.

Preko prikazovanja ter izvajanja kulturno-vzgojnih programov so animatorji in animatorke sodelovali z večino kinov Art kino mreže. Dejavnosti, povezovanj, sodelovanj in dosežkov je bilo v pretekli dekadi še mnogo več, pričajo pa o prebujeni aktivnosti in novih razsežnostih kulturno-vzgojnih dejavnosti, ki so neposredno povezane s sektorjem.

Izdan je bil obsežen priročnik *Animirajmo!* za animirani film v vrtcih in šolah, Zavod RS za izobraževanje pa je potrdil učna načrta za izbirna predmeta Filmska vzgoja v osnovni šoli in Film v srednji šoli, ki se potencialno dotikata tudi animiranega filma.

Slovenski animirani film, ob minornem domačem trgu in skromnih vlaganjih, v obdobju zadnjega desetletja vztrajno, a z majhnimi koraki, pridobiva elemente za vzpostavitev okolja, ki bi ga upravičeno imenovali industrija. Pred njim so še mnogi izzivi, pogosto odvisni tudi od zunanjih dejavnikov in sistemskih rešitev na ravni države. Tu predstavljene značilnosti razvoja slovenskega animiranega filma in z njim povezanih podpornih dejavnosti nakazujejo možne poti za prehod v trajnostno, sistemsko podprto, poslovno predvidljivo in prodorno industrijo animiranega filma. Takšno, ki polno deluje s sredstvi iz različnih, javnih in zasebnih virov, s subvencijami in dotacijami, praviloma tudi v mednarodnem prostoru in na večjih trgih; ki skrbi za kontinuiteto dela uveljavljenih avtorjev in avtoric ter aktivno vključuje mlade, izobražene ustvarjalce in ustvarjalke; ki omogoča ustvarjanje ekonomsko donosnejših projektov, privlačnih za distribucijo na mednarodnih trgih in posledično stabilnejši vir tržnih prihodkov producentov za načrtovanje razvoja novih projektov v manjši odvisnosti od skrajno omejenih domačih javnih virov. Industrijo, ki ustvarjanje kratkih animiranih filmov goji zaradi umetniške svobode, eksperimenta, mojstrenja v slogu in izrazu, avtorskega podpisa, reprezentance. In ki razume kratko formo kot nujno etapo za razvoj ustvarjalcev, izvajalcev in producentov v evoluciji do prehoda v daljše formate in obsežnejše projekte, ki so na trgu (ekonomsko) učinkovitejši ...

Nadaljnji razvoj področja nikakor ne bo samoumeven, temveč bo mogoč zgolj z načrtovanim, zavestnim pristopom, ki poleg ustvarjalcev in producentov vključuje tudi razumevanje odločevalcev javnega sektorja in panogo umešča med t. i. kreativne industrije, torej tako med ustvarjalne kot gospodarske aktivnosti, temu primerno pa oblikuje tudi sistemske okvire nacionalne ureditve v celotni produkcijski verigi in z vključevanjem vseh deležnikov.